AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
DİNİ QURUMLARLA İŞ ÜZRƏ DÖVLƏT KOMİTƏSİ

AZƏRBAYCAN İLAHİYYAT İNSTİTUTU

ALİ TƏHSİL SƏVİYYƏSİ ÜÇÜN

FƏNN PROQRAMI

(Bakalavr üçün)

FƏNN: İslam Maliyyəsi

B A K I – 2 0 2 3

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
DİNİ QURUMLARLA İŞ ÜZRƏ DÖVLƏT KOMİTƏSİ
AZƏRBAYCAN İLAHİYYAT İNSTİTUTU

ALİ TƏHSİL SƏVİYYƏSİ ÜÇÜN FƏNN PROQRAMI

(Bakalavr üçün)

FƏNN: İslam Maliyyəsi

Bu proqram Azərbaycan İlahiyyat İnstitutu İlahiyyat Fakültəsinin İslamşünaslıq kafedrasında hazırlanmışdır. Proqram, Azərbaycan İlahiyyat İnstitutunun Elmi Şurasının 05.07.2023-cü il tarixli Protokolu, 3-32-1/3-4/-8/2023 saylı qərarı ilə təsdiqlənmişdir.

B A K I - 2 0 2 3

Tərtib edənlər:

VÜSAL ƏFRAS OĞLU QASIMLI

İqtisad elmləri doktoru, professor

AQİL MUXTAR OĞLU ŞİRİNOV

İlahiyyat üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

ƏHMƏD SEYFUL OĞLU NİYAZOV

İlahiyyat üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Elmi redaktor:
MÜBARİZ CAMALOV
İlahiyyat İnstitutunun tədrisin təşkili və təlim texnalogiyaları üzrə prorektoru, dosent

Rəyçilər:

1. **NURKHODZHA AKBULAEV NAZİRKHODZA**

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Türk Dünyası İqtisad Fakültəsi, İqtisad və İşlətmə kafedrasının baş müəllimi, iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

2. **QAFQAZ ABDURRAHMANOV**

Azərbaycan İlahiyyat İnstitutu İslamşünaslıq kafedrası müəllimi, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru

© AZƏRBAYCAN İLAHİYYAT İNSTİTUTU

İslam maliyyəsi

İzahlı qeyd

Bu proqram bakalavr (ali təhsilin müxtlif səviyyələri) təhsil səviyyəsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. "**İslam Maliyyəsi**" fənni müvafiq ixtisaslara uyğun III və ya IV kurs tələbələrinə 45 saat (30 s. mühazirə, 15 s. məşğələ) həcmində tədris edilir.

"**İslam Maliyyəsi**" fənninin ali təhsil səviyyəsində tədrisi və müvafiq ixtisas üzrə öyrədilməsi bir semestri əhatə edir. Bu semestr ərzində tədris edilən mövzular sadədən mürəkkəbə doğru sıralanmışdır. Fənnin tədrisi tələbələrin təhsil aldıqları ixtisasa uyğun olaraq islam bankçılığı meyarlarının insan həyatındakı funksiyasını, iqtisadi həyatın təşəkkülündəki rolunu, hüquqi bazasını və eyni zamanda islam bankçılığının əsaslarını və prinsip mənbələrini müqayisəli formada mənimsənilməsinə nail olma məqsədi güdür. Bu müddət ərzində zəngin və mürəkkəb olan islam hüququnun digər sahələrini də ehtiva edən əsas prinsiplərin iqtisadi aspektlər kontekstində dərindən öyrənilməsi nəzərdə tutulur. Buna görə də bu proqram "**İslam Maliyyəsi**" fənninin metod və ən zəruri məsələlərini öyrətmək məqsədini qarşıya qoymuşdur.

Proqramda islam maliyyəsi sisteminin tarixi, praktik əsasları və bu sitemin Azərbaycandakı perspektivləri əks etdirilmişdir.

Bu proqram iki əsas hissədən ibarətdir. I hissədə tədris edilən fənnin ümumi həcmi müəyyənləşdirilir, dərslərin məzmunundan bəhs edilir və müvafiq ardıcıllıqla təqdim edilir. II hissədə isə proqramın semestrlərə görə bölgüsü verilir.

Fənnin mənimsənilməsi nəticəsində tələbələr bilməlidir:

- İslam iqtisadiyyatı anlayışını və onun mahiyyətini;
- İqtisadi resursların milli və mənəvi dəyər bünövrəsində qurulmasını;
- İqtisadi həyatda dini dəyərlərin əhəmiyyəti və rolunu;
- İslam dininin iqtisadi həyatın təşəkkülündəki rolu və hüquqi bazasını;
- İslam iqtisadiyyatının mənbələrini;
- İslam hüququndakı mülkiyyət anlayışı, mülkiyyət formaları və insan fəlsəfəsi prizmasından fərd və mülkiyyət münasibətlərini;

- İslam iqtisadiyyatının tarixi inkişafı və onun özünəxas xarakteristik xüsusiyyətlərini;
- İslam bankçılığının yaranma tarixi, təkamül prosesi və maliyyə tədarükünü;
- İslam maliyyə sistemində kapital bazarını;
- İslam maliyyə sistemində təkafül və onun sistemdəki rolunu;
- İslam ticarət qanunlarını, müqavilələri və onların xüsusiyyətlərini;
- İslam şəriət komitəsi sistemi, rolu və vəzifələrini;
- İslam maliyyə hesabatlığının tarixi, sistemi, xüsusiyyətləri, korporativ idarəetmə standartları və onun audit fuksiyasını;
- İslam maliyyəsi xidmətlərinin müasir vəziyyəti və digər ənənələrlə müqayisəsini;
- İslam maliyyəsinin mikroiqtisadi nəticələri və bu sahədəki qlobal imkanları;
- Azərbaycan bank sistemləri arasında islam bankçılığının iqtisadi potensialı və iqtisadi nizama qatqılarını;
- Azərbaycan bank sektorunun gələcək inkişaf perspektivlərini;

Bacarmalıdır:

- "İslam maliyyəsi" fənninin predmeti və əhəmiyyətini izah etməyi;
- Digər ənənələrlə yanaşı ümumi iqtisadi resursların meydana gəlməsi və inkişafında islam bankçılığının fəaliyyətini sistemləşdirməyi;
- İslam iqtisadiyyatı nəzəri əsaslarını və onun mahiyyətini izah etməyi;
- İslam bankçılığı meyarlarının insan həyatındakı funksiyasını analiz edə bilməyi;
- İqtisadi həyatda dini dəyərlərin əhəmiyyəti və rolunu müqayisə edə bilməyi;
- İslam dininin iqtisadi həyatın təşəkkülündəki rolunu və hüquqi bazasını müəyyənləşdirməyi;
- İslam iqtisadiyyatının mənbələrini müqayisəli izah etməyi;
- İslam hüququndakı mülkiyyət anlayışı, mülkiyyət formaları və insan fəlsəfəsi prizmasından fərd və mülkiyyət münasibətlərini təhlil etməyi;
- İslam iqtisadiyyatının tarixi inkişafı və onun özünəxas xarakteristik xüsusiyyətlərini izah etməyi;

- İslam bankçılığının yaranma tarixi, təkamül prosesi və maliyyə tədarükünün tarixi aspektlərdən izahını;

- İslam maliyyəsinin sosial vasitələrinin iqtisadi aspektlərdən izahını;

- İslam maliyyə sistemində kapital bazarının qlobal imkanlarını analiz edə bilməyi;

- İslam maliyyə sistemində təkafül və onun sistemdəki rolunu izah etməyi;

- İslam ticarət qanunlarını, müqavilələri və onların xüsusiyyətlərini bilməyi;

- İslam şəriət komitəsi sistemi, rolu və vəzifələrinin izahını;

- İslam maliyyə hesabatlığının tarixi, sistemi, xüsusiyyətləri, korporativ idarəetmə standartları və onun audit fuksiyasının izahını;

- İslam maliyyəsi xidmətlərinin müasir vəziyyətini digər ənənələrlə müqayisə edə bilməyi;

- İslam maliyyəsinin mikroiqtisadi nəticələri və bu sahədəki qlobal imkanların təhlilini;

- Azərbaycan bank sistemləri arasında islam bankçılığının iqtisadi potensialı və iqtisadi nizama qatqılarını analiz etməyi;

- Azərbaycan bank sektorunun gələcək inkişaf perspektivlərini izah etməyi.

Yiyələnməlidir:

- "İslam maliyyəsi" fənninin predmeti və əhəmiyyətini izah etmə bacarığına;

- Digər ənənələrlə yanaşı ümumi iqtisadi resursların meydana gəlməsi və inkişafında islam bankçılığının fəaliyyətini sistemləşdirmə bacarığına;

- İslam iqtisadiyyatı nəzəri əsaslarını və onun mahiyyətini izah etmə bacarığına;

- İslam bankçılığı meyarlarının insan həyatındakı funksiyasını analiz etmə bacarığına;

- İqtisadi həyatda dini dəyərlərin əhəmiyyəti və rolunu müqayisə etmə bacarığına;

- İslam dininin iqtisadi həyatın təşəkkülündəki rolunu və hüquqi bazasını müəyyənləşdirmə bacarığına;

- İslam iqtisadiyyatının mənbələrini müqayisəli izah etmə bacarığına;

- İslam hüququndakı mülkiyyət anlayışı, mülkiyyət formaları və insan fəlsəfəsi

prizmasından fərd və mülkiyyət münasibətlərini təhlil etmə bacarığına;

- İslam iqtisadiyyatının tarixi inkişafı və onun özünəxas xarakteristik xüsusiyyətlərini izah etmə bacarığına;

- İslam bankçılığının yaranma tarixi, təkamül prosesi və maliyyə tədarükünün tarixi aspektlərdən izah etmə bacarığına;

- İslam maliyyəsinin sosial vasitələrini iqtisadi aspektlərdən izah etmə bacarığına;

- İslam maliyyə sistemində kapital bazarının qlobal imkanlarını analiz edə bilmə bacarığına;

- İslam maliyyə sistemində təkafül və onun sistemdəki rolunu izah etmə bacarığına;

- İslam ticarət qanunlarını, müqavilələri və onların xüsusiyyətlərini təhlil etmə bacarığına;

- İslam şəriət komitəsi sistemi, rolu və vəzifələrinin izah etmə bacarığına;

- İslam maliyyə hesabatlığının tarixi, sistemi, xüsusiyyətləri, korporativ idarəetmə standartları və onun audit fuksiyasının izah etmə bacarığına;

- İslam maliyyəsi xidmətlərinin müasir vəziyyəti və digər ənənələrlə müqayisə edə bilmə bacarığına;

- İslam maliyyəsinin mikroiqtisadi nəticələri və bu sahədəki qlobal imkanların təhlili bacarığına;

- Azərbaycan bank sistemləri arasında islam bankçılığının iqtisadi potensialı və iqtisadi nizama qatqılarını analiz etmə bacarığına;

- Azərbaycan bank sektorunun gələcək inkişaf perspektivlərini izah etmə bacarığına;

Mövzuların tədris saatları üzrə bölgüsü

№	Bölmələrin və mövzuların adları	Saatların miqdarı		
		O cümlədən		
		Cəmi	Mühazirə	Məşğələ
1	**BÖLMƏ I.** İslam iqtisadiyyatının nəzəri əsasları və tarixi inkişafı	**16**	**12**	**4**
2	**Mövzu 1.** İslam iqtisadiyyatının dini-nəzəri əsasları və prinsipləri	12	8	4
3	**Mövzu 2.** İslam iqtisadiyyatının tarixi inkişafı	2	2	-
4	**Mövzu 3.** İslam iqtisadiyyatının xarakteristik xüsusiyyətləri və təkamül prosesi	2	2	-
5	**BÖLMƏ II.** İslam maliyyə mexanizmləri	**10**	**6**	**4**
6	**Mövzu 1.** İslam bankçılığında maliyyə tədarükü	4	2	2
7	**Mövzu 2.** İslam bankçılığında icarə və maliyyənin sosial alətləri	2	2	-
8	**Mövzu 3.** İslam maliyyə sistemində kapital bazarı və təkafül	4	2	2
9	***BÖLMƏ III.*** *İslam ticarət qanunları və İslam maliyyə institutlarında korporativ idarəetmə standartları*	**10**	**6**	**4**
10	**Mövzu 1.** İslam ticarət qanunları	4	2	2
11	**Mövzu 2.** İslam maliyyə institutunda şəriət komitələri	2	2	-

12	**Mövzu 3.** İslam maliyyə sistemində uçot və korporativ idarəetmə standartları	4	2	2
13	**BÖLMƏ IV.** Qlobal maliyyə sisteminin inkişafında islam maliyyəsinin rolu	**6**	**4**	**2**
14	**Mövzu 1.** İslam maliyyə xidmətlərinin cari vəziyyəti	2	2	-
15	**Mövzu 2.** İslam maliyyə sisteminin dinamikası; İslam maliyyə xidmətlərinin qlobal imkanları	4	2	2
16	**BÖLMƏ V.** Azərbaycan bank sisteminə baxış	**3**	**2**	**1**
17	**Mövzu 1**. Azərbaycan bank sisteminin inkişaf xüsusiyyətləri; kredit və depozit seqmentində inkişaf trendləri; Azərbaycan bank sektorunun gələcək inkişaf perspektivləri	3	2	1
CƏMİ	**45**	**30**	**15**	

Mövzular və onların məzmunu

BÖLMƏ I. İSLAM İQTİSADİYYATININ NƏZƏRİ ƏSASLARI VƏ TARİXİ İNKİŞAFI

Mövzu 1. İslam iqtisadiyyatının dini-nəzəri əsasları və prinsipləri

İslam maliyyə hüququnun tərifi; İslam iqtisadiyyatının dini-nəzəri əsasları çərçivəsində islam dininin inanc, ibadət, əxlaq və hüquq sahəsindəki prinsip, qayda və hökmləri; Bunların bir-biriləri ilə uyğun şəkildə işləyən bütünlüyü; İslam inancının əsasını təşkil edən tövhid prinsipi, eyni zamanda, ibadət və əxlaq sahəsində də mərkəzi yer tutması; Hüquq və iqtisadiyyat sahəsindəki bir çox qayda və hökmü tövhid prinsipi ilə izah edən fiqhi dinamikanın tarixi inkişaf prosesi; Bütövlükdə dini hökmlər mənzuməsindən çıxış edən müsəlman alimlərinin islam dininin beş əsası (üsulu-xəmsə) can, din, ağıl, nəsil və malı qorumağı hədəf aldığı; Din və iqtisadiyyatın bir-birindən fərqli sahələr kimi görünsə də islam hüquqçularına görə dini dəyərlərə bağlı olan bir iqtisadiyyatın daha səmərəli olacağı; İslam hüqunun elastikiliyi, ümumbəşəriliyi, tədriciliyi və məqsədliliyi; İslam iqtisadiyyatı və külli qaydaları; İslam iqtisadiyyatının mənbələri; Sosial ədalət, gəlirin ədalətli bölünməsi, zəkat, infaq, qərzi-həsən və kəffarə; İslam hüququndakı mülkiyyət anlayışı; malın növləri, mülkiyyətin növləri və əldə edilməsi; İslamda dövlət gəlirləri; Faiz, faizin növləri, qərər, kar, infaq, haqsız qazanc, israf kimi əqdi fasid edən xüsusiyyətlər;Tarif və narx kimi bazar qiymətlərinə nəzarət; İstehsalat, torpaq və əkinçilik, zəkat və xüms.[1], [6], [20], [28], [30][32]

Mövzu 2. İslam iqtisadiyyatının tarixi inkişafı

İslam iqtisadiyyatınən müsəlmanların Məkkədən Mədinəyə hicrətindən sonra təşəkkül etməyə başlaması; Peyğəmbər dövrü, Əməvilər və Abbassilər dövründə iqtisadi vəziyyət; Müqavilələrə sədaqət, əmanət, çəki və ölçüyə riayət və nəzarət; Möhtəkirliyin qadağan edilməsi, qüsurlu malın satılmaması; Beytül-mal və onun funksiyaları; İslam iqtisadiyyatının inkişaf dövrü. [16], [19], [28], [31].

Mövzu 3. İslam iqtisadiyyatının xarakteristik xüsusiyətləri və təkamül prosesi

- İslam iqtisadiyyatının əsasının Qurani-Kərim və sünnədə təyin olunan prinsiplər və İslam hüquqçularının buradan yola çıxaraq inkişaf etdirdikləri hökmlər;

- İslam hüquqçularının hərəkət sahəsinə əsasən, ictihad, ağıl, bəşəri təcrübə və adət-ənənələri;

İslam iqtisadiyyat tarixində ilk bank işinin Abbasilər dövründə meydana gəlməsi;

- Bu fəaliyyətlə məşğul olanlara cəhbəz deyilməsi.
- İqtisadiyyat termini kimi cəhbəz isə pul köçürmələri, əmanət, sərmayə təmini, mühasibat kimi işlərlə məşğul olan sərrafı. Bunlara eyni zamanda sərraf deyilməsi. [17], [18], [27], [29] [31].

BÖLMƏ II. İSLAM MALİYYƏ MEXANİZMLƏRİ

Mövzu 1. İslam bankçılığında maliyyə tədarükü

İslam maliyyə alətlərinin konseptual əsasları; Qurani-Kərim, Peyğəmbərin yolu (sünnnəsi), qiyas, icma və ictihadlar. İslam maliyyə institutları əsasən dörd istiqamət üzə təşəkkül tapması; Mürabaha, müsavama, sələm, istisna; İslam bankı üçün vəsaitlərin mənbələri pul vəsaitlərinin daxilolmaları və bu bankın öhdəlikləri; İslam banklarının öz maliyyə tədarükünü sıravi vətəndaşlardan, sərmayəçilərdən və digər subyektlərdən təmin etməsi; Bu tip banklara cəlb olunan digər vəsaitlər nəzərə alınmasa (məs. öz vəsaitləri, səhmdarların vəsaiti və s.) üç spesifik hesab növündən bəhs edilməsi; Cari hesabları (current accounts), əmanət hesablarını (saving accounts) və sərmayə hesablarını (investment accounts) izahı; Cari hesablar, əmanət hesabları; Mudarəbə, müşarəkə, murabaha; İslam maliyyəsinin cari vəziyyəti; Öz əsaslarını İslam dininin iqtisadi prinsiplərindən götürən eyni adlı maliyyə sisteminin müasir dövrün iqtisadi həyatında bir fenomenə çevrilməsi; İslam maliyyə təşkilatlarının sayının 2020-ci ilin əvvəlinə olan 1500 təşkilatdan, 2021-ci ilin sonlarına 1679-a yüksəlməsi.[33], [36], [39], [46] [48].

Mövzu 2. İslam bankçılığında icarə və maliyyənin sosial alətləri

İslam bank institutları əvvəlki yarım başlıqlarda göstərilən maliyyə xidmətləri ilə yanaşı öz müştərilərinə digər məhsullar da təqdim etməsi; Bu xidmətlər içərisində fərqlənən məhsul növündən biri də icarə (lizinq) olması; Lizinqin tarixi inkişafı və islam maliyyəsində tətbiqi; İslam maliyyəsinin sosial alətləri kimi qərzi-həsən, zəkat məhsulları, zəkat fondu, qlobal sədəqə büdcəsi, milli zəkat fondları, vəqflər və sair. [50], [51], [52], [55], [56].

Mövzu 3.İslam maliyyə sistemində kapital bazarı və təkafül

Kapital bazarının əsas tərkib hissəsi olan qiymətli kağızlar vasitəsilə sahibkarlığa maliyyənin cəlb edilməsi; Əhalidə, investorlarda mövcud olan vəsaitlərin istifadəsindən gəlir əldə olunması; Ənənəvi kapital bazarı alətlərinin əksəriyyəti islam prinsiplərinə uyğun gəlmədiyi üçün İslam maliyyə sistemində şəriətə uyğun tərtib olunmuş bir sıra qiymətli kağızların buraxılışından istifadə olunan sükuk; Təkafül və təkafülün təməllərini islamdan əvvəlki və islamın yüksəlişindən sonrakı vəziyyəti; Təkafül ənənəvi sığortaya alternativ olaraq qurulmuş yeni bir sığorta modeli olması və islam maliyyə sektorunun əsas hissəsi kimi fəaliyyəti; Təkafüün işləyişi və müasir durumu. [52], [58], [60], [62]

BÖLMƏ III. İSLAM TİCARƏT QANUNLARI VƏ İSLAM MALİYYƏ İNSTİTUTLARINDA KORPORATİV İDARƏETMƏ STANDARTLARI

Mövzu 1.İslam ticarət qanunları

İslam qanunvericiliyinin tarixinin Qurani-Kərimin nazil olunmasından başlaması; Cəmiyyətin bütün sahələrini, o cümlədən də sosial, iqtisadi, mədəni və hüquqi sferalarında mövcud məsələləri əhatə etməsi; Müqəddəs Qurani-Kərimdə mövcud olan ilahi qanunların dəyişdirilə bilməzliyi; Bu qanunlar bəşər üçün müqəddəs və vahid Konstitusiya olması; Müasir problemlərə cavab olaraq şəriət alimləri tərəfindən Qurani-Kərimə əsaslanan müasir fətvaların verilməsi; İslam dini o müasirliyi dəstəkləyir ki, həmin müasirlik cəmiyyətin mənəvi, elmi və sosial-iqtisadi inkişafına təkan verir və ədalətlilik prinsipinə əsaslanır; Tərkib və hesabatlıq standartı; Daxili şəriət təftişi standarları; Şəriət təftişinin əhatə dairəsi. [66], [73], [74], [75]

Mövzu 2. İslam maliyyə institutunda şəriət komitələri

İslam maliyyə institutlarının fəaliyyətində, heç bir maliyyə məhsulu və ya xidməti şəriətə uyğunluq nəzarətindən keçmədən bazara təqdim olunmaması; İslam Maliyyə İnstitutu (İMİ) fəaliyyətinin şəriətə uyğunluq nəzarəti; Şəriət Nəzarət Komitəsi (ŞNK) və yaxud Şəriət Məsləhət Komitəsi (ŞMK) tərəfindən həyata keçirilməsi; Şəriət Nəzarət Komitəsi İMİ-nun struktur vahidi kimi fəaliyyət göstərməsi; Şəriət Məsləhət Komitəsi, Audit təşkilatı forması; İMİ dəvəti əsasında onun fəaliyyəti, xidmətləri və məhsullarını təftiş edilməsi; Audit və idarəetmə komitəsinin funksiyaları. [67], [68], [72], [73]

Mövzu 3. İslam maliyyə sistemində uçot və korporativ idarəetmə standartları

Beynəlxalq Mühasibat Standartları Şurası (International Accounting Standard Board - IASB); Maliyyə hesabatlarının hazırlanması və təqdimatına dair xüsusi konseptual sistem tərtib edilməsi; Maliyyə hesabatlılığı standartlarının tətbiqi və izahı; IASB hesabatlarının kənar istifadəçilər üçün təqdim olunmağa dair vahid hesabat forması; Beynəlxalq Maliyyə Hesabatları Standartlarını (IFRS) işləyib hazırlayan və təsdiq edən müstəqil və özəl sektora aid təşkilatları; IASB, IFRS Fondunun nəzarəti, maliyyə hesabatlarının elementləri; AAOİFİ-təşkilatının uçot sistemi; İslam Maliyyə İnstitutlarının fəaliyyətində maliyyə hesabatlığı sistemi; Korporativ idarə sistemi və idarəetmə standartları; İdarəetmə Komitəsinin əsas funksiyası, Audit Komitəsinin vəzifə və öhdəlikləri; Audit və İdarəetmə komitələrinin işləri.[73], [74], [75]

BÖLMƏ IV. Qlobal maliyyə sisteminin inkişafında islam maliyyəsinin rolu

Mövzu 1. İslam maliyyə xidmətlərinin cari vəziyyəti

Qlobal İslam Maliyyə Xidmətlərinin aktivlərinin İslam Maliyyə Xidmətlərində (İMX) payı; İslam kapital bazarı isə sukuk və islam fondlarının aktivlərindən ibarət olmaqla illik payı; Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Malaziya, İndoneziya, Misir və Səudiyyə Ərəbistanı halal sənayeyə yatırılan ümumi dəyər; Körfəz Əməkdaşlıq Şurası islam maliyyə aktivlərinin dünya üzrə göstəricisi; İslam maliyyəsi ilə ənənəvi maliyyələşdirmənin müqayisəsi; Səmərəlilik və mənfəətlilik; Risklərin idarə edilməsi; İslam bankçılığının dayanıqlığının qiymətləndirilməsi üçün əsas göstəricilər; İslam maliyyəsinin makroiqtisadi nəticələri; Maliyyə sabitliyi, monetar siyasət, fiskal siyasət; Mikroiktisadi idarəetmə; Likvidlik problemi, konsentrasiya problemi və risklərin idarəetmə çərçivəsi.[34], [43], [51] [70], [90], [92]

Mövzu 2. İslam maliyyə sisteminin dinamikası; İslam maliyyə xidmətlərinin qlobal imkanları

Qlobal iqtisadi və maliyyə ekosistemlərində İslam maliyyəsi həm struktur, həm də prudensial inkişafından ortaya çıxan problemlər; İslam banklarının aktivlərinin artım tempi; İslam maliyyəsində bank olmayan Unikal İslam maliyyə təşkilatları (BOKT); Qlobal İslam BOKT-larının aktivləri; Tabung Haji (Malaziya), mudarabah şirkətləri

(Pakistan) və qard al-hassan fondları (İran); İslam BOKT aktivlərinin ümumi islam aktivlərində payı; Təkafül və kapital bazarı; Dördüncü sənaye inqilabının islam maliyyəsinə təsiri; Şəffaflıq üzrə prudensial təlimatlar; İslam maliyyəsi, maliyyə inklüsivliyinin təmin edilməsi, infrastrukturun maliyyələşdirilməsi, KOS-ların maliyyəyə çıxışının təmin edilməsi; İslam maliyyə siteminin böhran dövründə ənənəvi bankçılığa nisbətən daha dayanıqlı maliyyə sistemi potensialı; Sosial təminat tədbirləri; FinTech modellərində islam bankçılığının riskə əsaslanan effektiv tənzimlənmə imkanları. [51], [54] [59], [66], [74]

BÖLMƏ V. Azərbaycan bank sisteminə baxış

Mövzu 1. Azərbaycan bank sisteminin inkişaf xüsusiyyətləri; Kredit və depozit seqmentində inkişaf trendləri; Azərbaycan bank sektorunun gələcək inkişaf perspektivləri

Azərbaycan Banklar Assosiasiyasının mövcud vəziyyəti; Azərbaycan hökumətinin ölkə iqtisadiyyatının inkişafı, sahibkarlığın maliyyə təminatının gücləndirilməsi hədəflərində də İslam maliyyə alətlərinə maraq göstərməsi; İqtisadi reallığın ölkəmizdə islam maliyyə alətlərinin perspektiv inkişafını diktə etməsi; Qlobal səviyyədə İslam maliyyə sisteminin rolunun günü-gündən artması və yüksək inkişaf göstəriciləri və onun investisiya mənbəyi kimi cazibədarlığını artırması; İslam maliyyə sisteminin özünün mürəkkəb alt institutları, alətləri və məhsulları ilə iqtisadi həyatın bütün sferalarına nüfuz edərək dövlətlərin, biznes dünyasının və cəmiyyətin dəyişkən maliyyə tələbatına adekvat cavab verməsi.[36], [50], [76] [85].

Sərbəst işlər üçün nümunəvi mövzular

Mövzu 1. İslam iqtisadiyyatının dini-nəzəri əsasları.

Mövzu 2. İslam dininin beş əsası (üsulu-xəmsə) kontekstində islam maliyyəsi sistemi

Mövzu 3. İslam iqtisadiyyatının mənbələri

Mövzu 4. İslam iqtisadiyyatı və külli qaydalar

Mövzu 5. İslama maliyyə sistemində cəhbəz

Mövzu 6. İslam maliyyə alətlərinin konseptual əsasları

Mövzu 7. İslam hüququnda müqavilə və onun əsasları

Mövzu 8. Müqaviləni fasid edən ünsürlər

Mövzu 9. Sukuk və mudarəbə

Mövzu 10. Murabaha və müşarəkə

Mövzu 11. Təkafül

Mövzu 12. İslam və faiz

Mövzu 13. İslam maliyyə sisteminin dinamikası

Mövzu 14. İslam maliyyə xidmətlərinin qlobal imkanları

Mövzu 15. İslam maliyyə sisteminin alt institutları və alətləri.

Tövsiyə edilən ədəbiyyat siyahısı

1. Abdulkerim, Ö. Raşid Halifeler Dönemi Beytülmal ve Oluşum Süreci. Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi. 2018 Ağustos. C. 10, N. 3.
2. Araz Y. İslam iktisat tarihinde ilkel bir bankacılık örneği: cehbezler. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi
3. Atakişiyev R. İslam maliyyə sistemi və alətləri. Bakı 2021. s. 28.32.
4. Buxari, Əbu Abdullah Məhəmməd ibn İsmayıl, Səhihul-Buxari, Dəməşq, 1410/1990. C IV s 39-79.
5. Müslim, Əbu əl-Hüseyn Müslim ibn Həccəc, əs-Səhih, c II, s 63-70.
6. Küleyni, Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Yaqub əl-Küleyni, əl-Füru minəl-kafi, Beyrut 1401, s 156-205.
7. Divany T. Faiz sorunu. İstanbul 2011. s. 181.
8. Erdoğdu S. İslam ekonomisinde tasarruf ve ekonomik gelişme. İstanbul 1992. s. 29-30.
9. EY TKBB Katılım Bankacılığı Strateji Guncelleme Raporu 2021-2025. https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler
10. Əbu Davud, Süleyman ibn əl-Əşəs, Sünənu Əbi Davud, nşr. Məhəmməd Muhyiddin Abdulhəmid, ts. (Daru ihyais-sünnətin-nəbəviyyə), c III, s 26-30.
11. Tirmizi, Əbu Məhəmməd, əs-Sünən, İstanbul 1981, c V. s 250-374..
12. İbn Macə, Əbu Abdullah Məhəmməd ibn Yezid, Sünənu İbn Macə, İstanbul 1981, c II, s 78.
13. Əhməd ibn Hənbəl, əl-Müsnəd, c II, s 69-75.
14. Hassan Z. İslam ekonomisinde kar teorisi (tərcümə edən: Adem Esen). Sosial Siyaset Konferansları. İstanbul 1995. s. 220.
15. İbn Səd. Məhəmməd, Kitabüt-Təbəqatil-Kəbir, c. 3, s. 195;
16. İbnül-Əsir İ. əl-Kamil fit-Tarix. c. II, s. 270;
17. Süyuti. C. Tarixül-Xüləfa. S. 165;
18. Kəttani M. ət-Təratibül-İdariyyə. C. I. S. 200.
19. Qureshi I. Islam and Theory of Interest. Lahore. s. 64.
20. Mannan M. İslam Ekonomisi: Teori ve pratik. Fikir. s. 29;
21. Nisaburi H. Müstədrək. 2/43.
22. Ongan, N. T. (2008). İslam ekonomisinde bölüşüm. Çalışma ve Toplum, 4, 8.
23. Orman, S. İslami iktisat değerler ve modernleşme üzerine. İstanbul 2014. s. 59.
24. Razi. F. Məfatihül-qeyb. C. 27. s. 25.
25. Sümer, G. Onan F. Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiyedeki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci Ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 2015. 7. 3. s. 7.
26. Şatibi, İ. (1997). əl-Müvafəqat. Qahirə: Meydani, C. II. S. 79.
27. Tabakoğlu, A. İslam ve ekonomik hayat. İstanbul 1987. s. 34.
28. Thomas, A. Interest in Islamic Economics. Nyu York. 2006. s. 95.

29. Yeniçeri, C. Cehbez. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
30. Yüksel, A. İslamın ilk döneminde ticari hayat. Beyan. s. 74.
31. Zerka, M., Neccar, M. İslam düşüncesinde ekonomi, banka, sığorta (tərcümə edən: Karaman H.). İstanbul 2011.
32. AAOIFI. (2023a). *The AAOIFI Shari'ah Standard* (2023rd ed.). AAOIFI. https://aaoifi.com/shariah-standards-3/?lang=en#
33. AAOIFI. (2023b). *The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions*. https://aaoifi.com/shariah-standards-3/?lang=en
34. Askari, H., Iqbal, Z., & Mirakhor, A. (2015). *Introduction to Islamic economics: Theory and application*. Wiley.
35. Atakişiyev. R & Əliyev. S. (2022). *"Azərbaycanda alternativ maliyyə və İslam bankçılığı üzrə ehtiyacların qiymətləndirilməsi"* (p. 99) [Sorğu]. KOBİA və İRÖİB.
36. Ayub, M. (2007). *Understanding Islamic finance*. John Wiley & Sons.
37. CBFO. (2022). *Katılım Finans Strateji Belgesi (2022-2025)*. İstanbul. https://www.cbfo.gov.tr/sites/default/files/2022-10/cumhurbaskanligi-finans-ofisi-katilim-finans-strateji-belgesi.pdf
38. Demir, O., & Cevahir, H. (2021). Türkiye'de Potansiyel Zekât Geliri ve Zekâtın Yoksulluğu Önleyici Rolü. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*. https://doi.org/10.25272/ijisef.933678
39. Sığorta fəaliyyəti haqqında AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU, Sığorta fəaliyyəti haqqında (2016). https://e-qanun.az/framework/13983#_edn1
40. Gärde, J. (2017). Concepts on Zakat, Caritas, and Diaconia in the changing social welfare landscape of Europe. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, *36*(1–2), 164–198. https://doi.org/10.1080/15426432.2017.1311242
41. Habib, S. F. (2018). *Fundamentals of Islamic finance and banking*. John Wiley & Sons.
42. Haneef, M. A., Pramanik, A. H., Mohammed, M. O., Bin Amin, Md. F., & Muhammad, A. D. (2015). Integration of waqf-Islamic microfinance model for poverty reduction: The case of Bangladesh. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, *8*(2), 246–270. https://doi.org/10.1108/IMEFM-03-2014-0029
43. Hassan, M. K., Kayed, R. N., & Oseni, U. A. (2013). *Introduction to Islamic banking and finance: Principles and practice*.
44. ICD - Refinitiv. (2022). *Islamic Finance Development Report 2022: Embracing Change*. Islamic Corporation for the Development of Private Sector and Refinitiv. https://www.refinitiv.com/content/dam/marketing/en_us/documents/gated/reports/ifdi-report-2022.pdf
45. Iqbal, M & Jarhi, M.A. (2001). Islamic Banking: Answers to Some Frequently Asked Questions. *2001*.
46. Johnson, P. D. (2018). *Global Philanthropy Report: Perspectives on the Global Foundation Sector*. Harvard Kennedy School.

https://cpl.hks.harvard.edu/files/cpl/files/global_philanthropy_report_final_april_2018.pdf

47. MEHMET, E. (2013). ZEKÂT. In *Zekat* (2013th ed., Vol. 44, pp. 197–207). TDV. https://islamansiklopedisi.org.tr/zekat#1

48. Meybullayev Məhəmmədhəsən. (2001). *İslam İqtisadiyyatı (monoqrafiya)* (2001st ed.). Ünsiyyət nəşriyyatı.

49. Mirzəyev, Z. (red.). (2013). SIĞORTA TERMİNLƏRİ LÜĞƏTİ Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi və beynəlxalq təcrübənin müqayisəsində. İn *İpoteka borcluları üçün maraqlı olan 100 sığorta termini* (Vol. 1, p. 110). Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası. https://insure.az/public/storage/files/explanatory_dictionary_of_insurance_terms.pdf

50. Obaidullah, M., & Shirazi, N. (2017). *IRTI Islamic Social Finance Report 2017 (1438h)*. IRTI.https://www.researchgate.net/profile/Mohammed-Obaidullah/publication/325698377_IRTI_Islamic_Social_Finance_Report_2017/links/5b1ed117a6fdcc69745bf23a/IRTI-Islamic-Social-Finance-Report-2017.pdf

51. Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*. The Belknap Press of Harvard University Press.

52. Robani, A., & Salih, K. (2018). Positioning Islamic gift economy for sustainable development at the local level. *Humanities & Social Sciences Reviews*, *6*(2), 111–120. https://doi.org/10.18510/hssr.2018.6214

53. Selçuk, M. (2022). Tarımsal üretimin zekâtı ve Türkiye'nin öşür potansiyeli: Fındık tarımı örneği (Araştırma No. 27). İslam İktisadı Araştırma Merkezi (İKAM). https://ikam.org.tr/images/sosyal_finans_raporu_7.pdf

54. Tahiri Jouti, A. (2019). An integrated approach for building sustainable Islamic social finance ecosystems. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, *11*(2), 246–266. https://doi.org/10.1108/IJIF-10-2018-0118

55. TKBB. (2021). *Katılım Bankacılığı Strateji Güncelleme Raporu 2021-2025* (p. 88). TKBB. https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/EY_TKBB_Katilim_Bankaciligi_Strateji_Guncelleme_Raporu_2021-2025_Turkce.pdf?v=1

56. Widiastuti, T., Robani, A., Sukmaningrum, P. S., Mawardi, I., Ningsih, S., Herianingrum, S., & Al-Mustofa, M. U. (2022). Integrating sustainable Islamic social finance: An Analytical Network Process using the Benefit Opportunity Cost Risk (ANP BOCR) framework: The case of Indonesia. *PLOS ONE*, *17*(5), e0269039. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0269039

57. Yanpar, A. (2021). *İslami Finans İlkeler, Araçlar ve Kurumlar* (3.). Scala.

58. Yediyıldız, B. (2012). VAKIF. In *TDV İslâm Ansiklopedisi* (2012th ed.). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/vakif#2

59. Swiss Re sigma. Insurance in the emerging markets: overview and prospects for Islamic insurance, No 5/2008. Swiss Reinsurance Company Ltd, Zurich. https://www.swissre.com/dam/jcr:f87c3b6e-2668-4efb-8de7-3f62b81fdad2/sigma5_2008_en.pdf

60. The United Nations High Comissioner for Refugees. (2023). The Refugee Zakat Fund. https://zakat.unhcr.org/.
61. Global Sadaqah. (2023). (https://globalsadaqah.com/about-us).
62. Tai Luhby, Elizabeth Warren Proposes Wealth Tax on 'Ultra-Millionaires', CNN, (Mar. 1, 2021, 5:26 PM), https://www.cnn.com/2021/03/01/politics/elizabeth-warren-wealth-tax/index.html.
63. Alam, N., Gupta, L., & Shanmugam, B. (2017). Islamic Finance: A Practical Perspective. (1st ed.) Cham Switzerland : Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-66559-7
64. Shangugam, B; Zahari, Z. R (2009). A Primer on Islamic Finance. Research Foundation of CFA Institute.
65. CİMA "İslamic Commercial Law" Dr Mohd Daud Bakar, Dr Syed Musa Alhabshi, Effendy Rahaman. London 2011.
66. CİMA "İslamic Banking and Takaful products" Dr Mohd Daud Bakar, Dr Syed Musa Alhabshi, Effendy Rahaman London 2011.
67. CİMA "İslamic Capital Market and Instruments" Dr Mohd Daud Bakar, Dr Syed Musa Alhabshi, Effendy Rahaman CIMA London 2011.
68. CİMA "Accounting for İslamic Financial İnstitutions" Dr Mohd Daud Bakar, Dr Syed Musa Alhabshi, Effendy Rahaman CIMA London 2011.
69. Islamic Financial Service Industry Stability Report 2019
70. İntroduction to İslamic Banking and Finance Dar Al Sharia and Dubai İslamic Bank. Dubai 2013
71. CİMA, İslamic Finance Glossary of terms and contracts (Arabic-English) London 2011
72. Kabir Hassan, M. Handbook of Islamic Banking / M. Kabir Hassan, Mervyn K. Lewis.V Fəsil,Canberra, 2009. (464 p)
73. Islamic Finance Law: Economics, and Practice made by Mahmoud A. ElGamal, 2015 // Rice University, Houston (45 p)
74. Islamic Finance & Markets 2016 // Law Business Research. 2016. – (P. 59).
75. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının 2021-ci il üzrə bank icmalı
76. Azərbaycan Banklar Assosiasiyasının "Renkinqlər" hesabatı
77. Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı kredit təşkilatlarının icmalı
78. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının "Statistik bülleteni", 2021.
79. Bank for international settlements
80. Citi GPS: Banks X The New New Banks, March 2019
81. Dünya Bankı "Kredit faiz dərəcələri" hesabatı, 2021
82. Dünya Bankı "faiz dərəcəsi spredi" hesabatı, 2021
83. Unibank KB ASC-nin "Leobank" ticarət markası
84. Vüsal Qasımlı: "Azərbaycanda maliyyə texnologiyalarının - fintexlərin tətbiqi imkanları genişdir". https://news.milli.az/economy/829573.html

85. Azərbaycan Respublikasında fiziki şəxslərin problemli kreditlərinin həlli ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 2019-cu il. Bakı. https://president.az/articles/32092

86. Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Pul-kredit statistikası, 2021-ci il. Bakı. https://www.cbar.az/page-42/monetary-indicators#page-2

87. Azərbaycan Banklar Assosiasiyası. 2021. Bakı. https://aba.az/banklar/renkinql%c9%99r/

88. Azərbaycan Banklar Assosiasiyası. 2015-2019-cu illər ərzində görülmüş işlərə dair hesabat. 2020. https://aba.az/wp-content/uploads/2020/07/5-illik-hesabat_doc.pdf

89. Borodo. Determinants of Bank Liquidity: Empirical Evidence from Listed

90. Dash və Kabra, 2010. International Journal of Economics and Financial Issues Vol. 3, No. 4, 2013, pp.852-860 Micro and Macro Determinants of Non-performing Loans. https://www.researchgate.net/publication/286345094_Micro_and_Macro_Determinants_of_Non-performing_Loans

91. European Central Bank. Empirical Determinants of Non-Performing Loans. Financial Stability Review. 2011. https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/fsr/art/ecb.fsrart201112_02.en.pdf?3d6aa38c440c52c52488cf0581fd3842

92. Farooq Ahmad, Nasir Rasool. Determinants of Bank Liquidity: Empirical Evidence from Listed Commercial Banks with SBP. Journal of Economics and Sustainable Development. ISSN 2222-1700 (Paper) ISSN 2222-2855 (Online). Vol.8, No.1, 2017. https://core.ac.uk/download/pdf/234647758.pdf

93. Keeton and Morris et al. Does Banking Management Affect Credit Risk? 1987. https://pdfs.semanticscholar.org/6f22/6690fcf36c0a5acfe3b252c433978b49b8cb.pdf

94. Klein, 2003. Focus on European Economic Integration, Focus on European Economic Integration page 57. https://www.oenb.at/en/Publications/Economics/Focus-on-European-Economic-Integration.html

95. William R.Keeton və Charles Morris 1987 . Determinants of Non-Performing Loans: The Case of Eurozone page 194-195. http://panoeconomicus.org/index.php/jorunal/article/view/72/67

96. World Bank statistics, Development Indicators. 2021. https://data.worldbank.org/indicator/FB.AST.NPER.ZS?view=chart

97. World Bank statistics 2, Development Indicators. 2021.

98. World Bank. Importance of Legal aspects of NPL Resolution. 2018. https://pubdocs.worldbank.org/en/538621527523049630/NPL-Conference-Day2-1-Andres-Martinez.pdf

99. Hausmann et al, 2001. Determinants of non–performing loans.

https://www.inderscienceonline.com/doi/abs/10.1504/IJCEE.2015.066207

100. https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=673064096005020118026017111102024100001024071012061053073118024088121001070114096091011099101107042108110072125030064104086098031034078007004001096002019107109120059039091021127004103106006115101065110003018096075008021103094115097126077099115004067&EXT=pdf&INDEX=TRUE

101. https://uploads.cbar.az/assets/d4b991271acdec6f7bcc5da31.pdf

102. https://aba.az/banklar/renkinql%c9%99r/

103. https://www.cbar.az/page-188/credit-institutions

104. https://www.bis.org/publ/work779.pdf

105. https://data.worldbank.org/indicator/FB.AST.NPER.ZS?view=chart

106. https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD

107. https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG

MÜNDƏRİCAT

İzahat vərəqi 4

Fənnə ayrılan saatların mövzular üzrə bölgüsü...9

Mövzular və onların məzmunu..10

Fərdi işlər üçün nümunəvi mövzular.. 15

Ədəbiyyat.. 16